

מבט אישי

לדעת בלי מודיעין

האבדות הכבדות של צה"ל בקרבות של מלחמת יום הכיפורים נבעו - כך נטען בספרי זיכרונות של מפקדים - ממחסור במודיעין ובעיקר ממחסור בתצלומי אוויר. אולם די היה בהיכרות המוקדמת של המפקדים עם השטח ועם תו"ל האויב כדי לדעת בקירוב רב מה מצפה להם

מבוא

בחלק מהספרים על מלחמת יום הכיפורים שבה ועולה הטענה - בעיקר של מפקדים בכירים - שמודיעין הכרחי שהיה קיים אך לא הגיע אליהם הביא לאי-הצלחתם או להצלחתם החלקית בהשגת משימותיהם. העובדות נכונות. מודיעין הכרחי, שהיה קיים במטכ"ל

ובפיקודים, לא הגיע לאוגדות הלוחמות בזמן נוהל הקרב ובוודאי שלא בעת ניהול הקרב.¹ אך האם זו הסיבה העיקרית או היחידה המסבירה את תוצאות הקרבות במלחמת יום הכיפורים? במאמר הזה אני מנסה להזים את המסקנות של מי שתולים את אשמת כישלונם רק

במודיעין העדכני החסר.

מבצע "אבירי לב"

מבצע "אבירי לב" - מבצע הצליחה בגזרה הדרומית - הוא דוגמה טובה להמחשת טענתי. כותבים שונים מדגישים שבנוהל הקרב הקצר מאוד² שהתקיים לקראת הצליחה חסרו

תא"ל (מיל') עמי מורג
מערך במרכז ההערכה לאל"מים
במילואים

ששתלט על הצומת הזה ויאבטח אותו, כי בו מותנית הצלחת המבצע כולו. מסקנה נוספת שעולה מתוך זה צריכה הייתה להיות שהרחבת השטח צפונה היא חשובה ביותר, אך משנית לחשיבות אחזקתו של השטח החיוני.

בפועל, חטיבת הצנחנים הגיעה למים תחת אש אויב מהצומת, אך גשר הגלילים - גם אילו היה תקין - לא יכול היה להגיע למים. לא תכנון ולא שכל איפשרו את צליחת הטנקים, רק הרבה מזל וגבורת לוחמי ההנדסה של גדוד התמסחים.

האם הערכת המצב הזאת נעשתה? למיטב ידיעתי מקריאה בספרים השונים ומעיון בטבלת כוחות ומשימות של המבצע הצומת הזה מוזכר רק בשל היותו הנקודה שבה מתפצלים הכוחות למשימות שונות. הוא לא הוגדר שטח חיוני, ולא הוקצה כוח מיוחד לתפיסתו ולאבטחתו.

מהיכרות מוקדמת ידענו שכל אזור החווה הסינית חרוץ במאות תעלות שייעודן המקורי היה השקיית הצפה, ולכן היו מסדרי גודל שונים. התעלות האלה ייתרו את הצורך באמצעי התחפרות ויכלו לשמש מיגון טבעי לכוח בהגנה מחד ולהגבלת תמרון שריון מאידך.

השליטה בציר האורך "טרטור" הוגדרה תנאי הכרחי למבצע בהיותו ציר התנועה היחיד בעבור גשר הגלילים.

עד כאן ניתוח הקרקע שהייתה חיונית למבצע. ההיכרות המוקדמת עם הקרקע בעקבות שהות של שש שנים בשטח איפשרה להקדיש לנושא הזה דקות ספורות בהערכת המצב. הזמן הקצר הזה עמד אז לרשות המפקדים.

ניתוח האויב - בהיעדר מידע מודיעיני עדכני - צריך היה להישען על הידע שהיה מצוי בידי המפקדים מההכשרות שעברו וממה שנאסף במהלך הקרבות. איזה ידע היה ברשותנו - בלי תצלומי אוויר - ולא השתמשנו בו?

1. ידענו שהמצרים צלחו לכל רוחב הגזרה בכוחות על-אוגדתיים.
2. ידענו (אחרי עשרה ימי לחימה) שהכוחות בראש הגשר המצרי מצוידים בנשק נ"ט רב כדי להתגבר על יכולות התמרון של צה"ל.
3. ידענו שהמשימה הראשית של המצרים היא לבסס את ראש גשר, דהיינו ליצור קו

שהיא לא תהיה בעשור ההוא - וטעו בגדול. באובדן העשתונות המערכתית שהיה אז ואחרי שבועיים של לחימה זה היה יותר מתמים לחשוב שהמערכת תתפקד כמו בימי רגיעה, כמו בתרגילים. אז מה באמת ניתן לעשות במצב כזה?

באובדן העשתונות המערכתית שהיה אז ואחרי שבועיים של לחימה זה היה יותר מתמים לחשוב שהמערכת תתפקד כמו בימי רגיעה, כמו בתרגילים. אז מה באמת ניתן לעשות במצב כזה?

הערכת מצב מתודית

נערוך כעת הערכת מצב טרם ההתקפה באותם התנאים של חוסר זמן קיצוני לכאורה שהכוחות נמצאו בו. חוסר הזמן משפיע על היקף הערכת מצב ומחייב לבחור את הסעיפים החיוניים ביותר למבצע ולהסתמך על ידע מוקדם של תו"ל האויב ועל היכרות טובה של השטח.

הסעיף הראשון הוא ניתוח הקרקע של אזור המבצע: התוכנית האוגדתית איפשרה להתמקד בתא שטח מוכר מאוד למפקדים - במיוחד לסדירים שבהם - ולכן הזמן שנדרש להערכת הקרקע היה זניח. היה צריך רק להגדיר שטחים שולטים וחיוניים בתא השטח המצומצם בהתאם למשימה ולרעיון המרכזי של המפקד. למשל השטח החיוני העיקרי על פי התוכנית האוגדתית היה צומת "טרטור-לקסיקון". זה הצומת הראשי להגעת כוחות לחצר הצליחה והצומת החשוב ביותר לגרירת גשר הגלילים שנחשב לאמצעי הצליחה האולטימטיבי, אך המחייב תנאי שטח מוגדרים. צריך היה להיות ברור כי מי ששולט בצומת הזה יקבע את גורל המבצע. מסקנות עד כאן מניתוח הקרקע צריכות היו להדגיש את הצורך בכוח מיוחד

תצלומי אוויר מעודכנים, וחסרונם היה הסיבה העיקרית לכך שלא ידעו מהו סד"כ האויב ומהי היערכותו. תצלומי האוויר היו ברמת הפיקוד והמטכ"ל, אך לא בידי האוגדה שניהלה את המבצע. בשל כך - טוענים הכותבים - הם העריכו באופן שגוי את יחסי הכוחות, וזה מה שגרם לרמת השחיקה הגבוהה של הכוח התוקף - עד כדי סיכון המבצע כולו. כמה מהכותבים אף מכנים זאת "שערורייה" ו"מחדל" של המודיעין. האם כצעתקה?

לדעתי, לטענה הזאת יש בסיס מקצועי קלוש. אין ספק שאילו החומר המודיעיני היה בהישג ידם של מפקדי הכוחות, הם היו מגבשים תוכנית טובה יותר. אך קיימת גם אפשרות סבירה שאילו היו תצלומי האוויר בידי הדרג המתכנן, המבצע לא היה יוצא לפועל או משתנה מהותית, כי כיום ברורים לנו יחסי הכוחות האמיתיים ששררו אז. השאלה הנדרשת: מה היית (המפקד-הסופר) עושה אז אילו היה בידך הידע שברשותך היום? האם רק המודיעין החסר אשם בשחיקה הגדולה או שיכולת להעריך בקירוב רב את סד"כ האויב ואת היערכותו ללא תצלומי האוויר? נדרשות תעצומות נפש גדולות כדי לענות בכנות.

משמעותה ופירוטה של הבקאות בתו"ל האויב

תורת הלחימה של המצרים הייתה ידועה וברורה לכל מפקד שלחם בגזרה. תו"ל האויב נלמד ונלעס בכל רמת הכשרה ובכל יחידה קרבית. הידע ירד עד רמת סוגי הנשק ואופן התפלגותם ביחידות. ידענו הכול על "המשימה הראשית" ועל "המשימה היומית", ידענו מהו השלב שבו יוצאים להמשך ההתקפה, מהו הרכב הכוח שיוצא לתקוף, ומה קורה אם ההתקפה נכשלת, ולאן נסוג הכוח שתקף. המצרים פעלו בדיוק לפי תורת הלחימה שלהם - ובהצלחה. לא הייתה שום סיבה לכך שנופתע. אנחנו הערכנו הערכת חסר את יכולות הביצוע של האויב ובו בזמן לא השכלנו לנצל את בסיס הידע שלנו. ציפינו שכמו בקורסים ובתרגילים מישור יספק לנו את הנתונים העדכניים והאמיתיים הנדרשים להערכת המצב. הציפייה הזאת לגיטימית ונשענה על תרגילים מהעבר, אך ראוי להזכיר שגם אמרו לנו ערב המלחמה

מה ניתן ללמוד מהתיאור המדמם הזה?

1. מודיעין שדה חייב להיות צמוד לדרג הלוחם. הצבא טיפל בליקוי הזה שהתגלה במלחמת יום הכיפורים, וכיום קיימים ברמת הגדוד והחטיבה אמצעי איסוף איכותיים.
2. יש לתרגל מפקדות לקבל החלטות ללא נתונים עדכניים ובתנאים של אי-ודאות ושל ערפל קרב. יש לחייב מפקדים לנצל את הידע הבסיסי בתורת הלחימה של האויב כדי להתגבר על מחסור בידע עדכני.
3. יש ללמוד מפקדים לקחת פסק זמן תוך כדי ניהול קרב ולהתאים את התוכנית שנבחרה בנוהל הקרב למציאות שנוצרה בשטח במהלך הלחימה.
4. יש להפנים שבמהלך קרב ניתן להעדיף עקרונות מלחמה מסוימים על פני עקרונות מלחמה אחרים. למשל, כדי להשיג את המטרה יש לעיתים להעדיף את העיקרון של שימור הכוח על פני עקרון ההתקפיות שבה לידי ביטוי ב"קדימה הסתער".
5. בכתיבת סיפור מלחמה אישי (לא היסטורי) יש ליצור שמשפחות שכולות רבות יעינו בו. תיאורים המעידים על אוזלת מחשבה פוגעים לעיתים יותר מהודעת השכול עצמה.
6. רצוי לבחון את קבלת ההחלטות האישיות שלנו (של כותבי הספרים) לפני שמצביעים על אשמתם של אחרים.
7. רצוי שכולנו נצדיע ללוחמים שבעוז רוחם ובדמם חיפו על הכשלים שהתגלו במנהיגותנו וברמתנו המקצועית. שום ידיעה מודיעינית לא ניצחה את המלחמה, שום תוכנית מבצעית לא הייתה גאונית, דיה בשביל לנצח. רק רמתם המקצועית, נחישותם ועוז רוחם של הלוחמים הביאו את הניצחון. ואולי גם קצת מזל של שוטים.

הערות

1. צה"ל הפנים את הלקח הזה, ולמסגרות כמו גדוד, חטיבה ואוגדה יש היום יכולות עצמאיות לרכוש מודיעין "מעבר לבנעה".
2. למעשה היה נוהל הקרב ארוך יותר מהמוצג בספרים. בתחילה יועדה הצליחה לליל 12-13 באוקטובר 1973, ונוהל הקרב החל אז. אלא שהידיעה על מתקפת השריון המצרי שיועדה ל-14 באוקטובר דחתה את הצליחה לליל 15-16 באוקטובר 1973. הכוונה הייתה לפגוע קשות בשריון המצרי לפני הצליחה - וכך אכן היה.

תפוסות על ידי כוח בסד"כ של חטיבה מוגברת לפחות.

4. הבקעה באמצעות סד"כ של חטיבה מוגברת משמעו יחסי כוחות גרועים לתוקף, ולכן יש צורך בהתקפה מדורגת או בשינוי יחסי הכוחות באמצעות התקפה על-חטיבתית - על כל המשמעותיות הנובעות מכך.

בחירת הדפ"א הנבחרת של האויב מול דרך הפעולה הנבחרת שלנו

בהתבסס על הספרים השונים נראה על פניו שהערכת המצב בנוגע לאויב לקחה בחסר. גם לאחר שהמצרים הפתיעו את צה"ל בצליחת התעלה והצליחו להגביל את יכולת התמרון שלו - שהייתה יתרונה הגדול ביבשה - המשיכו מפקדים ישראלים להניח שהאויב מטומטם. משום מה באף אחד מהספרים שקראתי לא מצאתי תוכנית המתייחסת לאפשרות שהאויב ינצל את היתרונות שמקנות תעלות החווה הסינית, שיבין את חשיבותו של צומת "טרטור-לקסיקון".

היה לנו נוח להסתמך על תצלום אוויר ישן, אף שהיה צריך להיות לנו ברור - על בסיס תורת הלחימה של המצרים - שהמצב בשטח שונה

במקום להסיק את המסקנות המתבקשות הופתענו מסד"כ האויב שהיה ערוך בתעלות החווה, הופתענו שסביב הצומת החיוני כל כך נבנה מגן נ"ט והופתענו לגלות שתוכנית ההתקפה שלנו התאימה במדויק לתוכנית ההגנה של האויב (למעט בתפר בין הארמיות). ההפתעה שהחלה בפרוץ המלחמה נמשכה גם אחרי שבועיים של לחימה. יתר על כן, למרות הידע הרב שנאסף תוך כדי הקרב בחווה הסינית ובצומת "טרטור-לקסיקון" במשך יותר מיממה עדיין הוטלו לקרב יחידות בנחיתות כמותית ואיכותית מול כוחות האויב שבהגנה. כפי שנהוג לומר במגזר הכלכלי: "המשכנו לזרוק כסף טוב אחרי כסף רע". אלא שכאן שילמנו בדם חברינו. עוד ועוד יחידות קטנות הועלו למולך המלחמה בתירוצים שאינם מכבדים את המשתמשים בהם.

עמדות מבוצר ומוגן באמצעות נשק נ"ט וטנקים של הדיוויזיות הצולחות בתחום של 4-8 ק"מ מזרחית לתעלה.

4. ידענו שלפי התו"ל המצרי השלמת המשימה הראשית היא תנאי להתקפת הדיוויזיות המשוריינות להשגת המטרה הגדולה. הווה אומר: קו ההגנה חייב להיות מוגן ומבוצר.
 5. ידענו גם ידענו את ממדי השטח הנדרש להיערכות הגנתית ארמיונית - בוודאי ובוודאי כאשר רוחב הגזרה הוא רק 4-8 ק"מ.
 6. ידענו כי במקרה שההתקפה של המצרים נכשלת, הכוחות הנסוגים מצטרפים לקו המבוצר ומעבים אותו. במציאות, כמחצית מדיוויזיות השריון המצריות חזרו ועיבו את קו ההגנה המוגן לאחר כישלון ההתקפה שלהם ב-14 באוקטובר.
 7. ידענו גם ידענו שגם האויב יודע לנתח מצב, להסיק מסקנות ולקבל החלטות. משום כך היה צריך להיות ברור לנו - גם ללא שום תצלום אוויר - ששטח בתצורה של החווה הסינית, שהוא החלום הרטוב של כל מגן, ייתפס על ידי האויב. אלא שהיה לנו נוח להעריך שהאויב ויתר עליו.
- אילו היו בידינו באותו השלב תצלומי האויר החסרים, ניתן היה ללמוד מהם על ההיערכות המדויקת של האויב. אין ספק שזה היה מסייע בתכנון (או מביא לשינוי בתוכנית האוגדתית) אך האם זה היה תנאי לביצוע? בוודאי שלא. העובדה היא שהמשימה הושגה בסופו של דבר גם ללא תצלומי אוויר. אלא שהסתמכנו על תצלום אוויר ישן. היה לנו נוח להסתמך עליו אף שהיה צריך להיות לנו ברור - על בסיס תורת הלחימה של המצרים - שהמצב בשטח שונה.
- מניתוח לא ארוך של סעיף האויב ניתן היה להסיק גם בלי תצלומי אוויר:
1. גזרת הצליחה ממוקמת לפחות דיוויזיה אחת - ממוכנת או של חי"ר - שתוגברה בשרידי דיוויזיות השריון שהוכו ונסוגו לתוך המערך ב-14 באוקטובר.
 2. סביר להניח שהאויב נערך בסד"כ משמעותי בשטחים החיוניים.
 3. סביר להניח שתעלות החווה הסינית הפכו לחלק עיקרי מקו ההגנה המצרי ולכן